

терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян»: Постанова від 4 лют. 2015 р. № 145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>.

6. Короткий Т., Неділько Б. Україна і Міжнародний кримінальний суд: двадцять складних питань і простих відповідей. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/ukrayina-i-mizhnarodniy-kriminalniy-sud-dvadcyat-skladnih-pitan-i-prostih-vidpovidey.html>.

7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

8. Росія вийшла з Женевської конвенції щодо захисту цивільного населення під час війни. URL: https://zaxid.net/rosiya_viyshla_z_zhenevskoyi_konventsii_shhodo_zahistu_tsivilno_go_naselennya_pid_chas_viyni_n1493416/amp.

Яковець Ірина Станіславівна,
професор кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності
Навчально-наукового Інституту права
ім. князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління
персоналом, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

Незважаючи на воєнний стан та активні бойові дії, Україна завжди наголошувала на спрямуванні на безумовне дотримання прав людини. Не є винятком й запроваджувані підходи поводження з військовополоненими, що є доволі новою категорією утримуваних в місцях несвободи осіб, проте вимагає уваги в частині реалізації наданих прав і свобод. Можна констатувати, що Україна вперше стикнулася з потребою забезпечення тримання та належного поводження зі значним числом військовополонених, і фактично в ряді випадків

навчається на власних помилках правильній реалізації міжнародних норм і стандартів в цій сфері¹.

Женевська конвенція про поводження з військовополоненими [1], що є ключовим міжнародним документом в цих питаннях, містить в собі кілька статей, що регламентують базові підходи до надання таким особам медичної допомоги. Так, передбачається, що кожен *табір* повинен мати відповідний лазарет, в якому військовополонені можуть отримувати необхідну медичну допомогу й в якому їм може бути забезпечений необхідний режим харчування. За необхідності окремо створюються ізолятори для інфекційних хворих і душевнохворих.

Військовополонені, які хворіють на тяжку хворобу, або стан здоров'я яких вимагає спеціального лікування, хірургічного втручання або госпіталізації, повинні прийматися до будь-якої *військової чи цивільної* медичної установи, в якій може бути забезпечене таке лікування, навіть якщо їхня репатріація передбачається в близькому майбутньому. Сприятливі умови створюються для догляду за інвалідами, зокрема сліпими, й для їхньої реабілітації, поки вони очікують репатріації. Медична допомога військовополоненим повинна надаватися переважно *медичним персоналом держави*, до якої вони належать, а також, по можливості, однієї з ними національності. При цьому забороняється перешкоджати військовополоненим з'являтися на прийом до медичного персоналу для огляду, а на прохання кожного військовополоненого, який пройшов лікування, надається офіційна довідка із зазначенням характеру його хвороби чи поранень, тривалості й характеру лікування. Витрати на лікування, зокрема витрати на придбання будь-яких пристроїв, необхідних для підтримання здоров'я військовополонених, зокрема зубних протезів й інших штучних пристроїв, та окулярів покладаються на державу, що тримає в полоні. Медичні огляди військовополонених проводяться,

1 Приміром, міжнародні експерти негативно поставилися до практики проведення прес-конференцій за участі російських військовополонених, поширення відео в соціальних мережах з висвітленням спілкування полонених з членами родини. Було наголошено, що військовополонені повинні бути захищені в будь-який час, особливо від публічної цікавості: Russia/Ukraine: Prisoners of war must be protected from public curiosity under Geneva Convention// <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/03/russia-ukraine-prisoners-of-war-must-be-protected-from-public-curiosity-under-geneva-convention/>.

принаймні, раз на місяць, а їх метою, зокрема, є перевірка загального стану здоров'я, харчування та чистоти військовополонених, а також виявлення інфекційних хвороб, особливо туберкульозу, малярії та венеричних хвороб.

Національні нормативні акти, зокрема, Порядок тримання військовополонених, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 р. № 413 [2], передбачає дещо іншим підходи до організації надання медичної допомоги військовополоненим.

По-перше, надання медичної допомоги покладено не на військову чи цивільну установу, а на медичних працівників закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби (зокрема первинний медичний огляд, контроль та аналіз стану здоров'я військовополонених у таборах, а також здійснення на територіях таборів державного санітарно-епідеміологічного нагляду). Проте екстрена медична допомога, а також вторинна (спеціалізована) та третинна (високоспеціалізована) медичні допомоги, паліативна допомога військовополоненим надаються у найближчих до табору закладах охорони здоров'я державної або комунальної форми власності, що не належать до сфери управління Мін'юсту, де така допомога може бути надана (далі – інші заклади охорони здоров'я). При цьому за усталеною практикою та, мабуть, аналогією з наданням медичної допомоги засудженим, закріплюється положення, що направлення військовополоненого до іншого закладу охорони здоров'я відбувається за умови відсутності можливості надання військовополоненому необхідної йому *спеціалізованої медичної допомоги медичними працівниками закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби*.

При цьому не враховується, що відповідно до Основ законодавства України про охорону здоров'я, спеціалізована медична допомога надається безоплатно в закладах охорони здоров'я, що забезпечують надання такої допомоги, з якими головний розпорядник бюджетних коштів уклав договір про медичне обслуговування населення (у межах, визначених договором). Незважаючи на цей унормований підхід, стосовно військовополонених чомусь започаткована практика подвійного фінансування (витрат бюджету) на те, що і так фінансується в межах програм медичних гарантій.

По-друге, окремого обговорення потребує питання збереження персональних даних та медичної таємниці. Як і Женевська Конвенція, національні Правила передбачають, що

військовополоненим, які пройшли амбулаторне або стаціонарне лікування, видається *виписка з медичної документації, копія якої надсилається також до Національного інформаційного бюро*, функції якого відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 228 «Про визначення державного підприємства, яке виконує функції Національного інформаційного бюро» виконує державне підприємство «Український національний центр розбудови миру». І це при тому, що стаття 39 Основ передбачає: пацієнт має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні.

По-третє, Правила встановлюють, що медична допомога військовополоненим, зокрема забезпечення їх лікарськими засобами, медичними виробами, технічними та іншими засобами реабілітації, здійснюється за рахунок бюджетних коштів. Відшкодування витрат, пов'язаних з наданням платних медичних послуг, а також придбанням необхідних лікарських засобів, медичних виробів, технічних та інших засобів реабілітації, *фінансування яких не передбачено за рахунок бюджетних коштів*, здійснюється за рахунок особистих грошових коштів військовополоненого, якому надавалася медична допомога, коштів близьких родичів або інших осіб. Підставою для надання такої медичної допомоги є медичний висновок.

В Україні існують нормативні акти і алгоритми фінансування таких витрат. Але, для користування названими можливостями людина має бути ідентифікована та, в ряді випадків, мати декларацію з сімейним лікарем (таку допомогу лікарі установ виконання покарань та таборів не надають). Тож виникає питання – фінансування таких видатків відбувається окремо або ж якимось чином військовополонені отримують в межах, визначених для громадян України. У відкритих джерелах нормативних актів і інформації з цього приводу немає. Проте нечіткість та невизначеність у вказаних питаннях може призвести до зайвих витрат з державного або іншого бюджету і створити підґрунтя для зловживань.

У-четвертих, Правила закріплюють таке визначення: медична документація – документ, створений в електронній системі охорони здоров'я, або паперовий документ за формою, визначеною МОЗ, що містить інформацію про стан здоров'я військовополоненого, надану йому медичну допомогу та її результати (висновки). Проте нині медична система ДКВС України

не долучена до електронних систем МОЗ, крім того, МОЗ не розроблено особливих форм довідок для цієї категорії осіб.

Усе це вказує на наявність прогалин у нормативному регулюванні медичної допомоги військовополоненим, які потребують вирішення.

Так само упущення є й у питаннях залучення військовополонених до праці. Конвенція визначає загальні підходи до організації праці військовополонених, мінімальні виплати за таку роботу, а також інші аспекти.

Правила також констатують, що військовополонені залучаються до виконання робіт у сільському господарстві, на промисловості (за винятком металургійної, машинобудівної та хімічної промисловості), до громадських та будівельних робіт, які не мають воєнного характеру або призначення, навантажувально-розвантажувальних робіт, робіт з торговельного підприємництва та побутового обслуговування.

При цьому передбачено, що *праця для всіх працездатних військовополонених рядового складу є обов'язковою*. Для військовополонених установлюється шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем, який надається їм здебільшого в неділю або в інший день. Крім того, кожному військовополоненому, який пропрацював один рік, надають відпочинок тривалістю вісім днів підряд, під час якого йому виплачують винагороду за працю. Тривалість робочого часу для військовополонених (ураховуючи час на дорогу до місця роботи і назад до табору) не повинна перевищувати час робочого дня, встановленого для працівників певної галузі відповідного регіону України. Військовополоненим під час виконання робіт надається відпочинок усередині робочого дня не менше однієї години або так само, як це встановлено для працівників підприємства, на якому вони виконують роботи.

Направлення військовополонених на роботи у необхідних галузях господарства здійснюється після узгодження зазначеного питання з відповідними органами виконавчої влади. Адміністрація табору зобов'язана максимально ефективно використовувати працю військовополонених та *забезпечити відшкодування державі збитків щодо утримання табору*.

З урахуванням умов праці та обсягу робіт із складу військовополонених формуються команди для виконання спеціалізованих робіт. Команди формуються за принципом виробничої бригади. Робота з організації та комплектування виробничих підрозділів *повинна виконуватися за згодою*

суб'єкта господарювання, на об'єктах якого військовополонені будуть залучені до її виконання.

Оплата праці військовополонених визначається на підставі двосторонніх угод між табором та підприємствами, на яких будуть працювати військовополонені. Розмір винагороди за працю військовополонених встановлюється у національній валюті України і не може бути меншим за розмір, встановлений статтею 62 Женевської конвенції. Військовополонені, які керують та контролюють роботу військовополонених, залучаються для надання медичної допомоги, так само отримують винагороду, як і ті військовополонені, які залучаються до виконання робіт. Винагорода представників військовополонених, їх помічників виплачується з фонду, який поповнюється від прибутків крамниць табору. Розмір такої винагороди встановлюється представником військовополонених та затверджується начальником табору. Військовополонені та держава, до якої вони належать, повідомляються про розмір встановленої щоденної винагороди за працю.

За чинним в Україні Законом «Про оплату праці», винагорода за роботу – це є ніщо інше, як заробітна плата. Виплачується вона на підставі трудових договорів, укладених з працівником. І тут виникає питання – а яким же чином забезпечується надання роботи і її оплата для військовополонених, бо чинні нормативні акти не передбачають процедур отримання винагороди поза межами таких угод.

Як видається, усі ці питання потребують вивчення та подальшого доопрацювання, в тому числі й внесення змін до чинних законодавчих актів. Проте на цьому напрямі необхідних дій, принаймні, як це витікає з доступної інформації, не відбувається.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

2. Про затвердження Порядку тримання військовополонених. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text>.